

'Ik heb me niet afgevraagd of ik wel met achthonderd pagina's aan de bak zou komen, ik heb gewoon mijn verhaal opgeschreven zoals ik dacht het te moeten doen.'

© JOOST VAN DEN BROEK

Zijn 'magnum opus', noemt zijn uitgeverij het, en dat is dit keer geen gezwollen marketingterm. 'Pier en oceaan', de nieuwe roman van Oek de Jong (60), wordt allicht een van de literaire evenementen van het najaar. Maak kennis met een fantastisch boek. 'Ik wil zo diep mogelijk doordringen in de krochten van de geest.' **Yves Desmet**

A lles is zo'n beetje 'magnum' aan *Pier en oceaan*. De omvang: ruim achthonderd pagina's; de reikwijdte: van de naoorlogse jaren tot begin jaren zeventig, een prachtige evocatie van een veranderend tijdsbeeld; de diepte: met mooi uitgetekende psychologische portretten van drie generaties, met hoofdrolspelers die u lang zullen bijblijven. De gevangenis van de diepe, protestantse provincie en die van de familie, waaraan zijn alter ego Abel Roorda zich ontworstelt. Een sensuele *coming of age*-roman, uitgewerkt met een feilloos oog voor het sprekende detail.

Acht jaar hebt u eraan gewerkt, in deze Twittertijden haast onvoorstelbaar lang.

Oek de Jong: "Ja, maar met tussenpozen, ik heb de afgelopen jaren ook een dagboek. *De wonderen van de heilbot*, en een flink aantal essays gepubliceerd. In de herfst van 2004 begon ik goed op gang te komen met *Pier en oceaan*, en nu is het af. Het is me eigenlijk niet zwaar gevallen, ook omdat ik niet meteen van plan was een boek van achthonderd pagina's te schrijven, dat drie generaties zou overspannen. Ik was met een andere roman bezig, en daar zat een aftakking in naar het Goese Sas, en dat begon enorm te borrelen. Toen ben ik uit die roman gestapt, wou ik eerst een reeks verhalen over die sluisplaats aan de Oosterschelde schrijven, een boekje van 150 pagina's had ik mijn hoofd, en terwijl ik daarmee bezig was, begon zich dat steeds meer te ontvouwen, het klapte open, er kwam steeds meer bij. Het evolueerde ook naar een polyfone roman, met een aantal grote karakters, terwijl ik eerst alleen Abel Roorda had.

"Ik besefte dat ik op bekend terrein was: Adri van der Heijden

heeft het gedaan. Vestdijk met zijn Anton Wachter-romans, ik zat in een traditie, maar dan ben ik toch wel op zoek gegaan naar iets nieuws. Het materiaal geeft natuurlijk vanzelf al een nieuwe inhoud, de beschreven tijd en plaats is anders, maar ik zocht ook een nieuwe benadering. Dat is die grote context van de familie geworden. Meestal focust een schrijver zich op de hoofdpersoon en blijven de vader, moeder en grootouders op de achtergrond. Ik heb geprobeerd de hele familie drie generaties lang te analyseren en psychologisch te duiden. Dat is een nieuw onderzoeksterrein in de psychologie: familiegeschiedenis, de doorwerking van psychische complexen in een familie. Tot mijn vijftigste was ik niet zo'n familieman, maar daarna ben ik het toch weer geworden. Dan zie je ook de lijnen, hoe geaardheid, karaktertrekken en psychische problematiek van grootvader op vader op zoon worden doorgegeven, zonder dat ze het kunnen verhelpen, ook al verzetten ze er zich tegen. Dat exploreren was heel boeiend."

Iedere roman, en zo veel hebt u er niet geschreven, moet een nieuwe evolutie in uw werk betekenen, u houdt niet van herhaling van bekende thema's. Is dat ditmaal de familie?

"Zeker. Had je me tien jaar geleden gevraagd of ik ooit over mijn jeugd en familie in Friesland en Zuid-Beveland zou schrijven, dan was het antwoord waarschijnlijk nee geweest. Ik was als schrijver ook net los geraakt van mijn eigen familiegeschiedenis. Ik had met *Hokwerda's kind* de geschiedenis van een moord met een vrouwelijke hoofdpersoon geschreven. Dat bewonderde ik niet altijd in auteurs als Tsjechov, het vermogen om jezelf uit het verhaal te houden, en verhalen van anderen te kunnen neerzetten. Ik had het gevoel dat ik op die weg zat, maar nee dus. (*lacht*)

"Er zitten veel autobiografische elementen in, maar ik heb erg mijn best gedaan om die te transformeren tot een roman. Ik heb beslist geen autobiografie willen schrijven. Ik wilde door middel van de verbeelding mijn vingers achter de werkelijkheid krijgen, niet door gebonden te zijn aan herinneringen die hoe dan ook onbetrouwbaar zijn. In de ik-vorm schrijven ligt me niet. Ik heb denk ik een melange gevonden tussen een tolstojaanse afstandelijkheid en zelf aanwezig zijn in mijn alter ego Abel Roorda.

"Het boek opent met één dag in het leven van moeder Dina, een ongewenst zwangere vrouw in 1952. Opensziet ze haar hospita, die haar peignirof opentrekt en haar naakte lichaam laat

zien. Dina schrikt daar ongelooflijk van, en gaat een dag op de vlucht. De lezer zal daar later aan koppelen dat ze ooit een korte lesbische relatie heeft gehad, die haar steeds geschokt heeft. Die scène gaat terug op één opmerking van mijn moeder over een gekke hospita in Breda die haar peignirof opentrok. Waarom of hoe, wat er daarna is gebeurd, weet ik niet. Tijdens het schrijven kwam die zin weer boven water, en bleek hij goed voor een hoofdstuk van honderd pagina's waarover ik voor de rest geen feitelijk materiaal had. Maar ik heb dan wel het idee dat ik heel dicht kom bij iets wat goed de psyche, de interacties en de problematiek van die tijd beschrijft. Er komt iets boven water wat mij een gevoel van waarheid geeft. Die zit niet vaak in de overdrijving, meer dan in de pure feitelijke herinnering."

Abel ontworstelt zich aan zijn streng religieuze en provinciale roots, terwijl zijn oudere alter-ego, de schrijver, net de omgekeerde beweging maakt en zijn wortels opzoekt.

"Dat is een terecht observatie, het is een eigenaardige paradox. Het lezen van Proust is me op mijn 25ste niet gelukt, dat was te hoog gegrepen toen, maar na mijn vijftigste heb ik in een paar maanden de drieduizend pagina's gelezen, en dat heeft me de stoot gegeven mijn herinneringen al schrijvend te exploreren. Je merkt dat door het schrijven de herinneringen veel sterker komen bovendrijven dan in een gewoon gesprek, je wroet het op die manier echt los. Ergens in het boek beschrijf ik de duiktoren bij het Goese Sas waarvan je in het kanaal kon springen, en al schrijvend herinner je je dan dat de plaatselijke timmerman op die duikplank een kokosmat had gespijkerd, als antisliplaag. Voor een ander betekent dat niets, voor mij is dat een meesterlijke ontdekking, waardoor dat verleden plots heel tactiel wordt. Het is een expeditie in en een exploratie van die tijd. Boven de vijftig is er blijkbaar die behoefte om dingen vast te leggen."

Heeft het te maken met uw donkere jaren? U zei ooit dat depressie ook cultureel bepaald wordt, omdat mensen in een steeds individuelere tijd hun wortels kwijnt raken. Dus zou je dit ook een therapeutisch boek kunnen noemen.

"Nee, echt niet, mijn donkere jaren lagen al achter me toen ik hieraan begon. Maar ik ben er wel van overtuigd dat de steeds toenemende depressiviteit in de samenleving voor een deel cultureel bepaald is. Het heeft te maken met ontworteling, zo ben ik het ook bij mezelf gaan zien. Misschien was deze roman dan wel een instinctieve tegenbeweging. Toen ik *Pier en oceaan* begon te schrijven, was ik al weg uit die depressie. Maar misschien is toen de kiem gelegd voor die zoektocht, de behoefte te weten te komen hoe die familiegeschiedenis in elkaar zat. En misschien heeft het ook een helend effect. Het kan onderbewust zijn, ik ben niet het soort schrijver dat heel bewust dingen doet. Het onderwerp vindt mij vaker dan dat ik een onderwerp vind."

U hebt het grote succes van uw vorige boeken verklaard door hun inspelen op het collectief onderbewuste, iets wat in ons zit zonder dat we het weten. Dat geldt zeker voor dit boek, dat zo mooi twee decennia tijdsgewricht rezoneert. "Dat idee ontstond na *Opvaaierende zomerjurken*, waarvan mijn uitgever en ik dachten dat er drie- of vierduizend van verkocht

zouden worden, terwijl het er intussen meer dan 200.000 zijn. Het boek blijft maar voortleven, ook bij jonge generaties. Waarom was dat? Omdat de demonen, de angsten en de woestheid in de geest van hoofdpersoon Edo Mesch blijkbaar voor heel veel mensen herkenbaar waren. Die hele heftische binnenwereld was minder uitzonderlijk dan ik dacht. Het uitzonderlijke was alleen dat ik het onder woorden had kunnen brengen, dat ik erin geslaagd was een soort ondergrondse verbinding met de lezers op te bouwen. En ik hoop dat het ditmaal weer gebeurt, en bij mensen van mijn generatie ben ik daar vrij gerust op: het type huwelijk bijvoorbeeld dat erin beschreven wordt, dat zal voor velen heel herkenbaar het huwelijk van hun ouders zijn."

Erwin Mortier omschreef u ooit als een van de schrijvers van de welvaarts generatie, wier frustratie het is dat het puritanisme waaraan ze zich ontworstelden, niet is uitgermond in een beter wereld, maar in een materialistische consumptie maatschappij. Dat ademt dit boek ook uit, nee? "En waar merkt u dat aan?"

Bijvoorbeeld aan de scène waarbij de grootvader voor het eerst in zijn leven geen mooie zeilboot meer bouwt, maar een motorjacht wil hebben. Die intrede van de moderniteit vindt Abel, dus u, vreselijk.

"Het zit toch een beetje anders. De grootvader verandert plots van een stoere zeiler in een suffe motorbootkapitein met een verkeerde pet op. Maar ik begrijp wat u bedoelt. Het is geen frustratie, het is een ongemak, en trouwens eentje dat Erwin met me deelt, vind ik. Het is dubbel. Ik laat de negatieve kantjes van het strenge protestantisme zien, zonder de behoefte me daar hard tegen af te zetten, zoals Maarten 't Hart en Jan Wolkers dat deden. Die tijd hebben we wel gehad. In het laatste grote gesprek tussen een ongelukkig geworden Abel en zijn grootvader, die hem nog tot bidden probeert te dwingen, schets ik hem als een erg autoritaire man. Maar tegelijk komen in dat gesprek ook aspecten van een religie naar voren die wel inhoud hebben, die veel empathie voor de kleinzoon verraden. Ik probeer die twee kanten te beschrijven. De autoritaire pater familias, maar ook een man die een oprecht spiritueel leven probeert te leiden."

Dat maakt het boek ook zo mooi genuanceerd: geen blinde afrekening met het verleden, maar al evenmin een brave nostalgische blik naar de tijd toen alles beter was.

"Nee, ik probeer de beide kanten te laten zien. Misschien wel het mooiste hoofdstuk voor mij is het bezoek aan Gent, het bekijken van *Het Lam Gods*. Een klassieke Zeeuwse protestant, die zich van de godsdienst heeft losgemaakt, zichzelf een 'ongodist' noemt, maar toch vlak voor zijn dood het altaarstuk wil zien dat het offerbijgier meer dan wat ook symboliseert. In feite gaat het over de mystiek van het offer, het verborgen en min of meer celibataire leven dat hij als homoseksuel veel moeten leiden terwijl hij bankdirecteur was in het kleine Goese."

Religie is een alomtegenwoordig decor.

"Het is onvermijdelijk, de grootouders en ouders leven in die wereld, in 1952 was contact met goddelozen of socialisten daar

taboe. Men leefde in een cocon. Voor een Belg is dat misschien exotisch, voor ons was het de normaalste zaak van de wereld. Katholieken hebben dan nog het voordeel dat ze de leer en de praktijk wat losser van elkaar zien. Al kon dat katholicisme in die tijd, als ik *Het verdriet van België* lees, toch ook behoorlijk verdrukkend zijn. Wij hadden de uitweg van de biecht niet, en protestantisme was wel heel erg op het onderdrukken van lust gericht. Er waren op het eiland Zuid-Beveland nog gemeenten waar men de psalmen in de hele noten zong, onveranderd sinds de zestiende eeuw, omdat halve en kwartnoten al te frivol waren. Protestantisme hebben een rechtstreekse verhouding met het goddelijke. Vandaar ook dat ik tot mijn eigen verbazing merkte hoe veel invloed schuld- en schaamtegevoelens hadden op de psychologie van een aantal personages. Zelfs nog op Abel, de man die als eerste in zijn familie van de religie loskomt. Het blijft genetisch in je verankerd, je raakt er moeilijk van los."

Heeft het u zelf ook veel moeite gekost?

"De tien donkere jaren die ik heb gehad, hebben daar zeker mee te maken gehad: mijn leven stagneerde omdat ik onvoldoende was losgekomen van mijn achtergrond. Seksualiteit is voor Abel een manier om zich af te zetten tegen dat ascetische en puriteinse milieu. Zo werkte het bij mij ook, ik was er ook vroeg bij, maar toch heb ik die religie pas tussen mijn veertigste en mijn vijftigste langzaam van me af kunnen zetten. Ik ben nu twintig jaar met een katholiek opgevoede, uit Brabant afkomstige vrouw, en dat heeft veel invloed gehad. Brabanders zijn de bourgondiërs van Nederland, ze durven genieten. Dat stukje katholieke levensdrijf heeft me waarschijnlijk gered (*lacht*)."

Het hoofdthema in het boek is de familie, en hoe die simultaan een oord van liefde en van gruwel kan zijn.

"Dat is toch ook zo? Ik heb willen beschrijven wat er werkelijk gebeurt in gezinnen, en dat zie je niet op de obligate familiekiekjes die als officiële geschiedenis overblijven. Er is veel huiselijk geweld, fysiek en mentaal, dat verborgen blijft. Die hele romantiek van het ideale gezin wou ik doorbreken. Ik wil niet hekelen of agressief zijn, maar ik ben als schrijver altijd op zoek naar wat er werkelijk gebeurt, dat is al heel mijn loopbaan zo. 'Er zijn gebeurtenissen, er zijn mijn gedachten over die, maar wat er werkelijk gebeurt is, begrijp ik niet en dat is onuitstaanbaar', laat ik Edo Mesch zeggen in *Opvaaierende zomerjurken*. Ik wil zo diep mogelijk doordringen in de krochten van de menselijke geest, om het even wat pompeus te zeggen. (*lacht*)

"Waarom gaat het mis? Dat is zo verschrakkelijk complex en daarom moet je de context hebben: je kunt een gezin en de individuen erin niet begrijpen als je niet het ruimere plaatje hebt. Wij kunnen waarnemen tot onze grootouders, maar ik ben er zeker van dat ook overgrootouders en wat daar nog achter zit ons tot vandaag mee bepalen door erfelijkheid. Die wetenschap staat nog in de kinderschoenen. Je hoeft daarom geen determinist te zijn, maar dingen worden doorgegeven: diep in de persoonlijkheid verankerde attitudes zoals minderwaardigheidsgevoelens en noem maar op, dat gebeurt allemaal in de eerste tien jaar. Ik probeer het te beschrijven, maar het heeft ook iets ongrijpbars."

U beschrijft mooi het hele scala van emoties: van de adoratie voor de moedergodin tot de zin haar te wurgen, van het mededogen voor de zwakke vader tot het gevecht waarin hij in het kruis getraptd wordt door de zoon. Van eros tot thanatos. "John Cleese heeft een boekje met een prachtige titel geschreven: *How to Survive Your Family*, heel geestig. Contacten tussen mensen zijn vaak gewelddadig, in alle mogelijke gedaanten, van fysiek tot psychisch. Het kan niet anders of de plaats waar dat het heftigste gebeurt, moet het gezin zijn. In de samenleving kunnen we met conventies veel afdekken. In een gezin zit je dichtert op elkaars lip, vaak gaat het daar hard tegen hard. Niet dat er een permanente oorlog woedt, een gezin kent ook echt paradijselijke momenten en verleent geborgenheid. Maar het is tegelijk vaak ook een kooi, een gevangenis. In *Pier en oceaan* is er een voortdurende spanning tussen de ouders, die doorstraalt naar de kinderen. De moeder-zoonrelatie heeft bijvoorbeeld ook een verontrustende seksuele component. Tijdens Abels eerste masturbaties staat het lichaam van zijn moeder op zijn netvlies, maar op andere momenten kan hij haar wel wurgen. Ja kijk, ik hou van drama, dus zulke scènes zit ik handenwrijvend te maken, maar het klopt wel."

Het tijdsgewricht versterkt die familiedrama's nog. Het huwelijk van de ouders zou vandaag prompt op een scheiding uitlopen. En allen hebben ze het onvermogen om emoties uit te spreken, het is een bende introverten bij elkaar.

"Het verhaal speelt in het prepsychologische tijdperk. Ik behoor tot de eerste generatie die is opgevoed met psychologie. In de zin dat je je eigen leven psychologiseert. Mijn vader had heel weinig zelfbewustzijn, mijn moeder net iets meer. Hun huwelijk was er in een tijd dat echtscheiding onbespreekbaar was. 'Wat God bij elkaar heeft gebracht, zal de mens niet scheiden', was de mantra. Het lag totaal buiten de horizon. Niemand ging toen naar een psychiater of een therapeut. Homoseksualiteit bestond niet. Ook voor mezelf. Ik had op mijn vijftiende al Reve gelezen, ik kende het verschijnsel dus wel, maar tegelijk kon ik me niet voorstellen wie het in mijn dorp had kunnen zijn."

Dat maakt het ook zo apart: het speelt zich ver van alle stedelijkheid, de moderniteit komt hooguit met flardjes binnen, wanneer iemand een tijdschrift uit Amsterdam meebrengt waarin de eerste langharige muzikanten opduiken.

"Amsterdam was heel ver weg, zeker in psychologische afstand. Wij waren de diepe provincie, zelfs meer op Vlaanderen gericht dan op het noorden. Je kwam eerder in Antwerpen dan in Amsterdam. De taal in Zeeland is ook verwant met Vlaamse dialecten, ze vinden zichzelf Vlamingen. Ik was onlangs in Vlissingen om een filmpje op te nemen voor *Pier en oceaan* en de hele crew bleek daar nog nooit geweest te zijn. Net zo vreemd als Amsterdam voor ons was, was Zeeland dat voor Amsterdammers. Nu dus nog.

"Ik had de roman vanuit een heden in Amsterdam kunnen construeren, dat is vandaag de gebruikelijke methode. Een grootsteeedse man van vijftig raakt in crisis, en begint uit te zoeken waar hij vandaan komt. Dat vond ik niet interessant, ik heb bewust gekozen om het verleden daar en toen te laten herleven, de lezer in die tijd neer te zetten.

"De vergankelijkheid en hoe haar te vrijwaren doortrekt mijn hele bestaan. Als ik dan opeens het beeld krijgen van zo'n oude Zeeuwse landarbeider die met zijn zeis de dijken staat te maaien... Wanneer ik zo'n man in mijn roman kan krijgen, desnoeds met een gesprekje van een pagina met zijn kleindochter over zijn gestorven vrouw, dan kan ik daarin veel laten zien over wat voor soort mensen dat waren. Die oude kromgewerkte man, hoe ze toen gekleed waren, met een manchesterbroek en een vest met glimmend zwart ruggand, hoe het geluid van de zeis in het gras klonk, dat maakt mij gelukkig."

Het is een zeer accuraat tijdsbeeld, maar het wordt nooit geschiedschrijving. Hooguit kom je terloops even te weten dat Kennedy is vermoord.

"Ook dat is een bewuste beslissing geweest. De officiële geschiedenis is er buiten gehouden, alles is gebaseerd op persoonlijke ervaringen en herinneringen, op details. Het verdwijnen van petten en hoeden bijvoorbeeld. Tot 1960 ongeveer zag je iedereen nog hoeden en petten dragen, zie je het standenverschil op de straat. Er zijn nog bourgeoise en arbeiders. Maar in drie, vier jaar tijd verdwijnen de petten allemaal, en blijven ook nog maar een paar hoeden over. Dat vind ik een sprekend detail, daar kun je een sociologische studie van duizend pagina's over schrijven. Maar met één beeld pak je het ook. Dus ga je zo verder, beeld je een tijdsbeeld op vanuit de details en het dagelijkse leven, niet vanuit de officiële historische momenten als de Koude Oorlog en de Hongaarse Opstand. Want dan zit je voor je het weet in het cliché."

Bio

- Geboren: Breda, 4 oktober 1952
- Zoon van staatssecretaris Klaas de Jong
- Studeerde kunstgeschiedenis in Amsterdam
- 1979: doorbraak met de roman *Opvaaierende zomerjurken*, bekroond met de Ferdinand Bordewijk Prijs
- 2002: roman *Hokwerda's kind* (2002), genomineerd voor de Libris Literatuurprijs en de Gouden Uil
- oktober 2012: roman *Pier en oceaan*

Welke ontvangst verwacht u? Het is een empathisch boek, liefdevol, geduldig geconstrueerd, met veel aandacht voor nuance. Eigenlijk alles wat Nederland al een tijdje niet meer is. "Dat ik dit boek heb kunnen schrijven, maakt het voor mij al geslaagd. En een tiental intelligente mensen van wie ik het oordeel vertrouw, zeggen me ook dat het goed is. Dan mag er een recensie verschijnen waarin het om een of andere reden wordt gekraakt, ach. Dit is mijn vierde roman, ik ben zestig, ik heb het metier echt wel in de vingers. De afgelopen jaren waren alle voorwaardes aanwezig om een grote roman te kunnen schrijven: ik zit goed in mijn vel, mijn huwelijk loopt lekker en ik heb een plek op het Franse platteland gevonden waar ik geweldig kan werken.

"De Nederlandse samenleving is de laatste tien jaar in allerlei opzichten erg grof geworden, en dat sijpelt door in de literatuurkritiek. Er zijn recensenten die nog maar weinig liefde voor de literatuur hebben, vrees ik, en weinig respect voor schrijvers, en die zich soms alleen door kwaadaardigheid of jaloezie en rancune laten drijven. In Franse kranten kom ik het niet tegen. *Le Monde* en *Le Figaro* zetten hun lezers alleen maar boeken voor die ze interessant of mooi vinden. In de recensies zitten wel kritische opmerkingen, maar vernietigend of lowtsend zijn ze daar nooit. Die huterigheid blijkt iets typisch Nederlands te zijn.

"In mijn werkruimte heeft lang een plakkerij te met een uitspraak van wielrenner Bernard Hinault gehangen: 'Een leider in het peloton is iemand die zijn eigen plan trekt.' Dat moet een kunstenaar ook doen. Ik heb me niet afgevraagd of ik wel met achthonderd pagina's aan de bak zou komen, ik heb gewoon mijn verhaal opgeschreven zoals ik dacht het te moeten doen. Een schrijver moet zijn werk in de samenleving zetten, en daarmee tegelijk iets afdwingen."